

The Impact of Cyberspace on Delinquency and Victimization of Children and Adolescents in Iran and Turkey

Amir Bagerzadehgan ¹, **Saeede Fakhri** ²

1. Assistant Professor, Department of Law, Faculty of Law and Social Sciences, Payam Noor University, Tehran, Iran, (Corresponding Author), Email: bagherzadeganamir@yahoo.com

2. LLB in Juvenile Criminal Law from the Faculty of Theology and Law, *Hazrat-E-Masoumeh (PBUH)* University, Iran, Qom, Email: saeedehfakhri@gmail.com

---

Abstract

Cyberspace, despite its all benefits in facilitating communication and access to information, also poses serious risks to children and adolescents. Easy access to inappropriate content and the possibility of unhealthy online interactions can significantly increase the likelihood of delinquency and victimization among this vulnerable group. This study, using a descriptive-analytical approach and relying on library resources and statistical data available in Iran and Turkey, shows that there is a direct relationship between the use of cyberspace and the increased risk of children and adolescents engaging in criminal behavior (delinquency) or becoming victims (victimization). Key factors include: easy access to inappropriate content and lack of adequate supervision by parents and guardians. To dealing with this problem, we need to develop and implement effective monitoring policies, teach media literacy to parents and adolescents and work closely with government agencies and non-governmental organizations active in the field of children's rights. This study can help policymakers, parents and children's rights activists to design and implement effective preventive and support programs.

Keywords: children and adolescents, delinquency and victimization, prevention, cyberspace, Iran, Turkey.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

Received: 07/04/2025

Revised: 22/02/2025

Accepted: 11/07/2025

How To Cite: Bagerzadehgan, Amir & Fakhri, Saeede (2025). The Impact of Cyberspace on Delinquency and Victimization of Children and Adolescents in Iran and Turkey, *Criminal Law Doctrines of Islamic Countries*, 2 (4), 1-28
<http://www.doi.org/10.22091/dclic.2025.12515.1062>

Published by: University of Qom

© The Author(s)

Article type: Research

تأثیر فضای مجازی بر بزهکاری و بزه‌دیدگی اطفال و نوجوانان در ایران و ترکیه

امیر باقرزاده‌گان^۱، سعیده فخری^۲

۱. استادیار گروه حقوق دانشکده حقوق و علوم اجتماعی دانشگاه پیام‌نور، ایران، تهران، (نویسنده مسئول)، رایانامه: bagherzadeganamir@yahoo.com
۲. کارشناسی ارشد حقوق کیفری اطفال و نوجوانان از دانشکده الهیات و حقوق دانشگاه حضرت معصومه (س)، ایران، قم، رایانامه: saeedehfaxri@gmail.com

چکیده

فضای مجازی، با تمام مزایایی که در تسهیل ارتباطات و دسترسی به اطلاعات دارد، خطرات جدی را نیز برای کودکان و نوجوانان به همراه دارد. سهولت دسترسی به محتوای نامناسب و امکان تعاملات ناسالم برخط، می‌تواند به‌طور چشمگیری احتمال بزهکاری و بزه‌دیدگی این قشر آسیب‌پذیر را افزایش دهد. این پژوهش با استفاده از رویکرد توصیفی تحلیلی و استناد به منابع کتابخانه‌ای و داده‌های آماری موجود در ایران و ترکیه نشان می‌دهد که بین استفاده از فضای مجازی و افزایش خطر درگیر شدن کودکان و نوجوانان در رفتارهای مجرمانه (بزهکاری) و یا قربانی شدن (بزه‌دیدگی) ارتباط مستقیمی وجود دارد. عوامل کلیدی در این میان عبارت‌اند از: دسترسی آسان به محتوای نامناسب و فقدان نظارت کافی از سوی والدین و متولیان. برای مقابله با این مشکل، نیازمند تدوین و اجرای سیاست‌های نظارتی کارآمد، آموزش سواد رسانه‌ای به والدین و نوجوانان و همکاری نزدیک بین نهادهای دولتی و سازمان‌های مردم‌نهاد فعال در حوزه حقوق کودک هستیم. این پژوهش می‌تواند به سیاست‌گذاران، والدین و فعالان حقوق کودک در طراحی و اجرای برنامه‌های پیشگیرانه و حمایتی مؤثر کمک کند.

کلیدواژه‌ها: اطفال و نوجوانان، بزهکاری و بزه‌دیدگی، پیشگیری، فضای مجازی، ایران، ترکیه.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۴/۳۱

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۰۳/۲۷

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۱/۱۸

استناد: باقرزاده‌گان، امیر و فخری، سعیده (۱۴۰۴). تأثیر فضای مجازی بر بزهکاری و بزه‌دیدگی اطفال و نوجوانان در ایران و ترکیه، *آموزه‌های حقوق کیفری کشورهای اسلامی*.

۲، (۴)، ۲۸-۱. 10.22091/dlic.2025.12515.1062. <http://www.doi.org/>

نوع مقاله: پژوهشی

© نویسندگان

ناشر: دانشگاه قم

مقدمه

فضای مجازی به محیطی بی‌حد و حصر اطلاق می‌شود که به‌عنوان اینترنت شناخته می‌شود و به شبکه‌ای وابسته از اجزای فناوری اطلاعات اشاره دارد که امروزه بخش مهمی از فناوری‌های ارتباطی ما را تشکیل می‌دهد (Pawar and chendage, 2021: 3) و در دنیای کنونی، به‌عنوان یکی از ارکان جدایی‌ناپذیر زندگی انسان‌ها تبدیل شده است. این فضا با ارائه امکانات گسترده، رفتارهای ضداجتماعی را افزایش داده و جرائمی را ممکن ساخته که پیش‌تر غیرقابل تصور بودند. دسترسی به رایانه و اینترنت، جذابیت‌های شبکه‌های اجتماعی، عدم رویارویی بزهکار و بزه‌دیده و ملموس نبودن تأثیر این جرائم، مشکلاتی در ردیابی اقدامات مجرمانه ایجاد کرده است و موجب تشدید بزهکاری در فضای مجازی شده است. شرایط اطفال و نوجوانان بزهکار و بزه‌دیده به‌صورت ویژه اهمیت دارد، زیرا جدید بودن فضای مجازی باعث شده تا مدیران جامعه و والدین نسبت به اثرات آن آگاهی کافی نداشته باشند و نظارت مناسبی بر رفتار نوجوانان اعمال نکنند. ضمن آنکه امکانات فناوری به افراد اجازه می‌دهد اطلاعات خود را دور از دسترس دیگران نگه دارند که این امر مانع نظارت والدین بر کاربری فرزندان از این فضا می‌شود (نجفی‌توانا، ۱۳۹۸: ۵۷). کودکان به دلیل ویژگی‌های شخصیتی خاص خود در معرض آسیب‌پذیری بیشتری قرار دارند و ممکن است به راحتی مورد سوءاستفاده قرار گیرند. برخلاف بزرگسالان، کودکان توانایی دفاع از خود در برابر طیف وسیعی از خطرات را ندارند (اعتمادی، ۱۳۹۹: ۱۷).

عدم آگاهی کافی از دنیای مجازی نیز باعث می‌شود که کودکان زودتر از سایرین در این فضا شناسایی شوند. از طرفی، ویژگی‌های خاص فضای مجازی ممکن است کودکان را در سنین پایین‌تر به سمت رفتارهای ناهنجار و حتی ارتکاب جرم سوق دهد و با توجه به آسیب‌پذیری بالای کودکان، حتی در مواردی که کودک مرتکب جرم می‌شود، باید نشانه‌هایی از قربانی شدن او جستجو کرد. در ایران و ترکیه که هر دو کشور با چالش‌های مشابه اجتماعی روبه‌رو هستند، افزایش دسترسی به اینترنت و رسانه‌های اجتماعی منجر به رشد فعالیت‌های بزهکارانه در میان نوجوانان شده است. مطالعات نشان می‌دهند که گسترش فضای مجازی نه تنها امکان ارتکاب بزهکاری را افزایش داده، بلکه نوع جدیدی از بزه‌ها را نیز به وجود آورده است. این وضعیت ضرورت ایجاد رویکردهای جامع برای شناخت چالش‌ها و راهکارهای پیشگیری از بزهکاری اطفال و نوجوانان، به‌ویژه در فضای مجازی را اجتناب‌ناپذیر می‌سازد. هدف این پژوهش بررسی تأثیرات فضای مجازی بر بزهکاری نوجوانان در ایران و ترکیه و شناسایی چالش‌ها و راهکارهای مؤثر برای پیشگیری از این معضل اجتماعی است. با شناخت بهتر این موضوع،

می‌توان سیاست‌ها و برنامه‌های پیشگیرانه مؤثری برای مقابله با بزهکاری نوجوانان طراحی کرد و زمینه‌ای برای ارتقاء سلامت روانی و اجتماعی نسل جوان فراهم آورد. به این منظور، این پژوهش به دنبال پاسخ به این پرسش کلیدی است: با توجه به تأثیرات فضای مجازی بر بزهکاری نوجوانان در ایران و ترکیه، مؤثرترین راهکارها و سیاست‌های پیشگیرانه برای کاهش این معضل اجتماعی کدامند؟

به نظر می‌رسد که با توسعه برنامه‌های آموزشی هدفمند برای افزایش آگاهی نوجوانان، والدین و مسئولین، تقویت قوانین و نظارت‌های سایبری، ارائه خدمات مشاوره‌ای و حمایتی به نوجوانان آسیب‌پذیر و همچنین همکاری بین‌المللی برای تبادل تجربیات، می‌توان به‌طور مؤثری از بزهکاری نوجوانان در فضای مجازی در ایران و ترکیه پیشگیری کرد.

۱. عوامل گرایش اطفال و نوجوانان به فضای مجازی

گسترده‌گی علاقه به استفاده از فضای مجازی باعث شده است که پژوهشگران مختلف از زوایای متفاوت به این موضوع بپردازند و هر یک با توجه به پیشینه مطالعاتی خود، جنبه‌ای خاص را مورد تأکید قرار دهند (وانگ و همکاران (۲۰۱۸)، پوتس و همکاران (۲۰۱۸) و روسو و آما (۲۰۱۶) انگیزه‌های استفاده از فضای مجازی را در کسب اطلاعات و تعامل اجتماعی شناسایی کرده‌اند. همچنین دلایل استفاده از شبکه‌های اجتماعی را شامل ارتباط با دیگران، همگام بودن با جامعه، تعامل راحت و کنجکاوی عنوان کرده‌اند (میکاییلی و دیگران، ۱۴۰۰: ۱۳۸). علاوه بر آزادی و تنوع موجود در فضای مجازی که آن را به فضایی جذاب برای کودکان تبدیل کرده، عوامل فردی مهم در گرایش کودکان و نوجوانان شامل هیجان‌خواهی، لذت‌جویی، کنجکاوی و تنهایی است.

بخشی از علت وابستگی به فضای مجازی خلأهای احساسی است. در عصر پرشتاب صنعتی و زندگی‌های شهری، کمبود وقت والدین برای فرزندان، معضلی جدی است که اغلب با واگذاری ابزارهای دیجیتال به کودکان به‌عنوان راهی برای سرگرمی جبران می‌شود. این در حالی است که کودک، در انزوای اتاق خود، به دنیایی فراتر از محیط امن خانه قدم می‌گذارد (Jahantighi, 2023: 21). وابستگی شدید کودکان به فضای مجازی اغلب ناشی از تلاش برای جبران کمبودهای عاطفی و اجتماعی است. والدینی که برای آرام کردن فرزندان خود به ابزارهای دیجیتال متوسل می‌شوند، ناخواسته الگوهای رفتاری نامناسبی را در آن‌ها شکل می‌دهند. عدم نظارت کافی بر فعالیت‌های آنلاین و کمبود فرصت‌های بازی فیزیکی و فعالیت در طبیعت نیز این وابستگی را تشدید می‌کند. بنابراین، آگاهی بخشی به خانواده‌ها در مورد پیامدهای این وابستگی و ارائه راهکارهای جایگزین، امری ضروری

است. خانواده‌ها باید با ایجاد محیطی امن و غنی، کودکان را به سمت فعالیت‌های سازنده و ارتباط‌های سالم سوق دهند و استفاده از فضای مجازی را به‌عنوان بخشی متعادل از زندگی آن‌ها مدیریت کنند.

۲. انواع بزهکاری اطفال و نوجوانان در فضای مجازی در ایران و ترکیه

جرم رایانه‌ای یا سایبری اصطلاحی است که در کل برای توصیف فعالیت مجرمانه‌ای به‌کار می‌رود که در آن رایانه‌ها یا شبکه‌های رایانه‌ای حسب مورد ابزار یا آماج و یا مکان فعالیت مجرمانه هستند (اعتمادی، ۱۴۰۳: ۷۵). در نگاه اول، به نظر می‌رسد که مرتکبین جرائم رایانه‌ای باید دارای مهارت‌های بالایی در کار با کامپیوتر باشند تا بتوانند چنین اقداماتی را انجام دهند، اما تاریخ نشان داده است که بسیاری از این افراد لزوماً متخصص نیستند. به‌طور کلی، طیف وسیعی از افراد از کودکان و دانش‌جویان مبتدی گرفته تا اعضای گروه‌های سازمان‌یافته و حتی دولت‌ها که به دلایل سیاسی دست به جرائم رایانه‌ای می‌زنند، در این دسته قرار می‌گیرند (خداقلی، ۱۳۸۳: ۳۹-۳۸). انجام جرم در فضای مجازی بسیار ساده است؛ هر فردی که یک رایانه با قابلیت اتصال به اینترنت و حداقل آشنایی با سواد رایانه‌ای داشته باشد، می‌تواند به یک مجرم بالقوه و خطرناک تبدیل شود. بدون شک، هر چه دانش فرد در زمینه علوم رایانه بیشتر باشد، ارتکاب جرم حرفه‌ای‌تر و شدت آن نیز افزایش می‌یابد (فضلی، ۱۳۸۹: ۷۱). با توجه به این توضیحات، مرتکبان جرائم رایانه‌ای را می‌توان به دو گروه تقسیم کرد: مرتکبان تصادفی و مجرمین حرفه‌ای. مرتکبان تصادفی شامل کودکانی و نوجوانانی هستند که به‌منظور تفریح و سرگرمی و همچنین ارضای حس برتری‌طلبی، به جرائم رایانه‌ای دست می‌زنند. در مقابل، مجرمین حرفه‌ای افرادی هستند که با انگیزه کسب سود مالی فعالیت می‌کنند و عمدتاً در زمینه‌های سرقت و کلاهبرداری رایانه‌ای مشغول به کارند. جرائمی که ارتکاب آن‌ها نیاز به حداقل بعضی مهارت‌های فناوری اطلاعات است (اعتمادی، ۱۴۰۰: ۳۱۹). همچنین، این گروه ممکن است شامل افرادی با اختلال‌های روانی باشد که ممکن است انگیزه‌هایی از جمله انتقام‌جویی نیز داشته باشند.

۱-۲. کلاهبرداری رایانه‌ای

کلاهبرداری رایانه‌ای به‌عنوان یک نوع تقلب نسبت به سامانه‌های رایانه‌ای و مخابراتی با ارتکاب رفتارهایی نظیر وارد کردن، تغییر، ایجاد، محو یا توقف در داده‌ها یا اختلال در سامانه شکل می‌گیرد (رستمی، ۱۳۹۸: ۷۷). این جرم یکی از مهم‌ترین جرائم علیه اموال و مالکیت است که در فضای سایبری رخ می‌دهد و مقید به نتیجه است

(اعتمادی، ۱۴۰۳: ۸۰). این فضا با وجود مزایای بسیار، به دلیل ویژگی‌هایی نظیر امکان ایجاد هویت‌های مختلف، ناشناسی و سهولت انجام فعالیت‌ها موجب انتقال بسیاری از جرائم به آن شده است. کلاهبرداری یکی از این جرائم است که مسئولیت ناجا به‌عنوان نهاد متولی برقراری نظم و امنیت در فضای واقعی و مجازی را به چالش می‌کشد (وفادار و دیگران، ۱۳۹۸: ۲۱۷). این نوع جرائم به‌ویژه در میان اطفال و نوجوانان شایع است. یکی از خطرات آنلاین برای کودکان، دسترسی آن‌ها به شماره کارت اعتباری والدین است که می‌تواند عواقب نامناسب و غیرقانونی به همراه داشته باشد. این دسترسی می‌تواند منجر به سوءاستفاده‌های مالی و مشکلات جدی برای خانواده‌ها شود (اسمعیل‌زاده خلیل‌آباد، ۱۳۹۰: ۱۵۷). در این راستا به بررسی وضعیت یک کودک ۹ ساله (اهل کرمانشاه، ساکن قم) که مرتکب جرم کلاهبرداری رایانه‌ای شده و به موجب حکم صادره از شعبه سوم دادگاه اطفال و نوجوانان مجتمع قضایی شهید فهمیده تهران مورخ ۱۳۹۹/۱۰/۹ محکوم گردیده است، می‌پردازیم:

کودک (الف - ص) در سن ۹ سالگی قرار دارد که به‌طور کلی در این سن، توانایی‌های شناختی و تحلیلی افراد هنوز در حال شکل‌گیری است. در این سن، کودکان معمولاً تحت تأثیر محیط اطراف و دوستان خود قرار می‌گیرند و ممکن است نتوانند عواقب رفتارهای خود را به درستی تحلیل کنند. گزارش مشاور دادگاه به این نکته اشاره دارد که کودک تحت تأثیر دوستان و همسالان ناباب قرار دارد. این موضوع نشان‌دهنده اهمیت محیط اجتماعی و تأثیر آن بر رفتار کودکان است. در این سن، کودکان به شدت به دنبال تأیید و پذیرش از سوی همسالان خود هستند و ممکن است به خاطر فشار اجتماعی، اقدام به رفتارهای نادرست کنند. مشاور دادگاه بیان کرده است که کودک به هیچ‌عنوان قدرت تحلیل و تمیز مسائل مهم را ندارد. این نکته به این معناست که کودک نمی‌تواند عواقب رفتارهای خود را به درستی درک کند و به همین دلیل، ممکن است به‌راحتی تحت تأثیر دیگران قرار گیرد. گزارش تأکید می‌کند که آگاهی و کنترل والدین بر رفتارهای کودک ضروری است. والدین باید به رفتارهای فرزندان خود توجه کنند و در صورت لزوم، اقدام به آموزش و راهنمایی آن‌ها کنند تا از افتادن در دام رفتارهای نادرست جلوگیری شود. جرم‌شناسان معتقدند که این دسته از افراد ممکن است از نبوغ و بهره‌هوشی بالایی برخوردار باشند. این نکته نشان‌دهنده این است که حتی در سنین پایین، برخی از کودکان ممکن است توانایی‌های خاصی داشته باشند که می‌تواند در صورت عدم هدایت صحیح، به سمت رفتارهای نادرست سوق داده شود. این گزارش به وضوح نشان می‌دهد که مسائل مربوط به کودکان و نوجوانان نیاز به توجه ویژه‌ای دارند. درک عمیق از شرایط

اجتماعی، روانی و خانوادگی این افراد می‌تواند به پیشگیری از بروز رفتارهای نادرست کمک کند. همچنین، نقش والدین و محیط اجتماعی در شکل‌گیری شخصیت و رفتارهای کودکان بسیار حائز اهمیت است. در ترکیه نیز، طبق ماده ۱۵۸/۱ قانون مربوطه، کلاهبرداری اینترنتی که با بهره‌گیری از ابزار و سیستم‌های اطلاعاتی انجام شود، جرم محسوب می‌شود و مجازات سنگینی به همراه دارد. مجازات این جرم شامل حبس از چهار تا ده سال است. علاوه بر مجازات زندان، مرتکب این جرم به پرداخت جریمه نقدی قابل توجهی نیز محکوم خواهد شد. این مجازات‌های ترکیبی نشان‌دهنده اهمیت و جدیت برخورد قانونی با جرائم سایبری و کلاهبرداری‌های آنلاین در ترکیه است. ماده قانونی مذکور، به وضوح استفاده از فناوری اطلاعات در ارتکاب جرم کلاهبرداری را جرم‌انگاری کرده و مجازات تعیین شده نیز به شدت عمل قانونی در برابر این نوع از جرائم اشاره دارد.

۲-۲. هتک حیثیت رایانه‌ای و انتشار اسرار خصوصی و خانوادگی

فضای سایبر شرایطی را فراهم کرده است که بزهکاران می‌توانند به راحتی و با کمترین هزینه و اضطراب، خسارات و صدمات زیادی به بار آورند و در عین حال ناشناخته باقی بمانند. از جمله جرائم رایانه‌ای می‌توان به هتک و اهانت، نشر اکاذیب، نقض حریم خصوصی افراد، شنود غیرمجاز و انتشار اسرار خصوصی اشاره کرد. بخش عمده‌ای از جرائم رایانه‌ای در کشور ناشی از مشکلات روحی و روانی بزهکاران در فضای مجازی است (غلامی و پیرهادی، ۱۳۹۶: ۱۰۰). این مشکلات ممکن است شامل احساس تنهایی، عدم ارتباط اجتماعی و فشارهای روانی باشد که فرد را به سمت ارتکاب جرائم سوق می‌دهد.

ماده ۱۷ قانون جرائم رایانه‌ای (م ۷۴۵ ق.م.ا. ۱) به موضوع انتشار اسرار خصوصی و محتویات خانوادگی که بزه‌ای ضد حریم خصوصی افراد است پرداخته است. این قانون همچنین بر اهمیت حفظ حریم خصوصی افراد تأکید دارد و در تلاش است تا با جرم‌انگاری این نوع رفتارها، از آسیب‌های احتمالی به حیثیت و حقوق اشخاص

1. Bilişim sistemlerinin araç olarak kullan lmas suretiyle internet ü zerinden nitelikli doland r c l k suçunun cezas ş u şekildedir (TCK m.158/1-f): Bilişim yoluyla doland r c l k suç u işleyen faile, 4 y ldan 10 y la kadar hapis cezas verilir. Hapis cezasına ek olarak fail hakkında adli para cezasına hükmedilir.

۲. [ماده ۱۷ قانون جرائم رایانه‌ای] - (اصلاحی ۳۰/۳/۱۴۰۳) - هرکس به وسیله سامانه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی صوت یا تصویر یا فیلم خصوصی یا خانوادگی یا اسرار دیگری را بدون رضایت او جز در موارد قانونی منتشر کند یا در دسترس دیگران قرار دهد، به نحوی که منجر به ضرر یا عرفاً موجب هتک حیثیت او شود، به حبس از نود و یک روز تا دو سال یا جزای نقدی از شصت و شش میلیون (۶۶۰۰۰۰۰۰۰) ریال تا پانصد میلیون (۵۰۰۰۰۰۰۰۰۰) ریال یا هر دو مجازات محکوم خواهد شد.

جلوگیری کند. انتشار غیرمجاز اطلاعات خصوصی نه تنها می‌تواند منجر به خسارات مالی شود، بلکه آسیب‌های معنوی و روحی نیز به همراه دارد که این امر ضرورت حمایت قانونی از حریم خصوصی را بیشتر نمایان می‌سازد. بند (الف) ماده ۲ دستورالعمل‌های اروپایی حمایت از داده‌های شخصی مصوب ۱۹۹۲، داده شخصی را به‌عنوان هرگونه اطلاعات مربوط به یک شخص با هویت مشخص یا قابل شناسایی تعریف می‌کند. طبق این تعریف، شخص قابل شناسایی به کسی اطلاق می‌شود که به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم، به‌ویژه از طریق مراجعه به یک شماره تشخیص هویت یا چند عامل دیگر درباره هویت فیزیکی، روانی، ذهنی، اقتصادی، فرهنگی یا اجتماعی او قابل شناسایی باشد (فتاحی، ۱۳۹۷: ۱۱۶). این تعریف بر اهمیت حفاظت از داده‌های شخصی تأکید دارد و نشان می‌دهد که هرگونه اطلاعاتی که بتواند هویت فرد را مشخص کند، باید تحت حمایت قرار گیرد تا از سوءاستفاده‌های احتمالی جلوگیری شود.

در ارتباط با هتک حیثیت رایانه‌ای و انتشار اسرار خصوصی به تحلیل و بررسی دورای قضایی می‌پردازیم:

- بررسی وضعیت یک نوجوان ۱۷ پسر ساله (ساکن تهران) که به موجب حکم صادره از شعبه سوم دادگاه اطفال و نوجوانان مجتمع قضایی شهید فهمیده تهران مورخ ۱۳۹۹/۱۰/۷ محکوم گردیده است قابل توجه است. مرتکب با ایجاد یک صفحه در اینستاگرام و انتشار تصاویر خصوصی، موجب هتک حیثیت فردی و خانوادگی و اجتماعی شده است:

نوجوان در سن ۱۷ سالگی قرار دارد. در این سن، افراد در مرحله‌ای از رشد هستند که از یک سو هنوز به‌طور کامل از نظر قانونی مسئولیت‌پذیر نیستند (در بسیاری از کشورها) و از سوی دیگر، دارای بلوغ فکری و عاطفی بیشتری نسبت به کودکان هستند. با این حال، اقتضانات سنی و هیجانی همچنان نقش مهمی در رفتار آن‌ها ایفا می‌کند. نوجوان متهم به ایجاد یک صفحه در اینستاگرام و انتشار تصاویر خصوصی و خانوادگی است که منجر به هتک حیثیت شده است. این جرم می‌تواند شامل نقض حریم خصوصی، افترا، نشر اکاذیب و سایر جرائم مرتبط با فضای مجازی باشد. انتشار تصاویر خصوصی بدون رضایت افراد، نه تنها از نظر قانونی جرم محسوب می‌شود، بلکه می‌تواند آسیب‌های روانی و اجتماعی جبران‌ناپذیری به قربانیان وارد کند. مشاور دادگاه، اقتضانات هیجانی و سنی متهم را علت اصلی ارتکاب جرم بیان کرده است. این بدان معناست که نوجوان به دلیل نوسانات هیجانی، کمبود تجربه و عدم درک کامل از عواقب رفتارش، دست به این اقدام زده است. در سن نوجوانی، افراد به دنبال هویت‌یابی، پذیرش اجتماعی و ابراز وجود هستند و ممکن است در این مسیر، رفتارهای پرخطر و نادرستی از

خود نشان دهند. جرم‌شناسان علت ارتکاب این قبیل جرائم را عوامل روانی می‌دانند و معتقدند که مرتکبین این جرم، افرادی هستند که به نوعی با مشکلات روانی درگیرند و این مشکلات در قالب انتقام‌جویی بروز می‌کند. این دیدگاه نشان می‌دهد که عوامل روانی مانند خشم، حسادت، کمبود اعتمادبه‌نفس و تمایل به انتقام‌گیری می‌توانند نقش مهمی در ارتکاب جرم داشته باشند.

افرادی که دارای مشکلات روانی هستند، ممکن است نتوانند به درستی احساسات خود را مدیریت کنند و در نتیجه، دست به رفتارهایی بزنند که به دیگران آسیب می‌رساند. نوجوان فاقد سابقه محکومیت کیفری مؤثر است. این موضوع می‌تواند در تصمیم‌گیری دادگاه در مورد مجازات تأثیرگذار باشد. در بسیاری از نظام‌های حقوقی، عدم وجود سابقه کیفری می‌تواند به‌عنوان یک عامل تخفیف مجازات در نظر گرفته شود. این گزارش نشان می‌دهد که جرم ارتكابی توسط نوجوان، ترکیبی از عوامل مختلف از جمله اقتضائات سنی، هیجانی و مشکلات روانی است. در برخورد با این‌گونه جرائم، لازم است به این عوامل توجه شود و علاوه بر اعمال مجازات، به بازپروری و اصلاح نوجوان نیز توجه ویژه‌ای شود. مشاوره روان‌شناختی، آموزش مهارت‌های زندگی و حمایت خانوادگی می‌تواند به نوجوان کمک کند تا رفتارهای خود را کنترل کند و از تکرار جرم جلوگیری کند. همچنین، آگاهی‌بخشی به نوجوانان در مورد عواقب قانونی و اجتماعی رفتارهایشان در فضای مجازی، می‌تواند نقش مهمی در پیشگیری از این‌گونه جرائم ایفا کند.

- متن ارائه شده به بررسی پرونده یک نوجوان ۱۷ ساله (پسر) ساکن تهران می‌پردازد که اقدام به انتشار مطالبی خاص از طریق پیام‌رسان واتس‌آپ به کرده است. این مطالب شامل تهدید به هتک شرف یا حیثیت و افشای اسرار شخصی است. مرتکب با حکم دادگاه به شماره ۱۴۰۱۶۸۳۹۰۰۰۹۲۱۶۸۶۴ در تاریخ ۱۴۰۱/۰۶/۳۱ محکوم گردیده است. در ادامه به تفصیل به نکات مختلف این موضوع خواهیم پرداخت:

نوجوانان در سن ۱۷ سالگی معمولاً در مرحله گذار از دوران کودکی به بزرگسالی هستند. در این سن، بسیاری از جوانان دارای نبوغ و توانایی‌های خاصی هستند، اما در عین حال، توانایی‌های شناختی و هیجانی آن‌ها هنوز در حال توسعه است. این مسئله به این معناست که بسیاری از نوجوانان هنوز در درک کامل عواقب رفتارهای خود و آثار آن‌ها بر دیگران ناتوانند. جرم ارتكابی این نوجوان شامل تهدید به هتک شرف یا حیثیت و افشای اسرار شخصی از طریق پیام‌رسان واتس‌آپ است. این نوع رفتارها می‌تواند به شدت به حیثیت و اعتبار فرد آسیب برساند و امنیت روانی آن‌ها را تحت تأثیر قرار دهد. از سوی دیگر، افشای اسرار شخصی نیز نقض حریم خصوصی فرد

است و می‌تواند عواقب قانونی جدی برای مرتکب داشته باشد. مشاور دادگاه در گزارش خود به این نکته اشاره کرده است که کودکان و نوجوانان به دلیل عدم توانایی در تعقل و تفکر صحیح، ممکن است صرفاً بر اساس هیجانات این دوران، عمل کنند. این بی‌توجهی به عواقب رفتارها می‌تواند ناشی از عدم شکل‌گیری اساس فکری و رفتاری مناسب باشد. در واقع، نوجوانان معمولاً دچار نوسانات عاطفی و هیجانی می‌شوند که می‌تواند منجر به رفتارهای پرخطر و غیرمسئولانه گردد. در دوران نوجوانی، هیجانات به شدت بر تصمیم‌گیری‌ها و رفتارها تأثیرگذارند. نوجوانان نسبت به تحریکات عاطفی و فشارهای محیطی بسیار حساس هستند. به همین دلیل، ممکن است به راحتی تحت تأثیر احساساتی مانند خشم، ناامیدی یا حسادت قرار گیرند و اقدام به رفتارهای نادرست کنند.

این نکته بیانگر ضرورت توجه به مسائل روانی و اجتماعی نوجوانان در حین برخورد با این‌گونه جرائم است. انتشار تهدیدات و افشاگری‌های شخصی می‌تواند پیامدهای اجتماعی و روانی سنگینی برای قربانیان به همراه داشته باشد. آن‌ها ممکن است دچار اضطراب، افسردگی و کاهش اعتماد به نفس شوند. همچنین، ممکن است احساس کنند که حریم خصوصی آن‌ها نقض شده و به تبعات اجتماعی منفی دچار شوند. این گزارش بر اهمیت توجه به وضعیت روانی و اجتماعی نوجوانان در مواجهه با جرائم اشاره دارد. قضات و مقامات قانونی ممکن است به جای تمرکز صرف بر تنبیه، به بازپروری و اصلاح نوجوانان نگاه کنند. اقدامات حمایتی از جمله مشاوره روان‌شناختی، آموزش مهارت‌های حل تعارض و مدیریت احساسات، می‌تواند به نوجوانان کمک کند تا رفتارهای خود را کنترل کرده و از ارتکاب جرم جلوگیری کنند. همچنین، آگاهی بخشی در مورد پیامدهای رفتارهای نادرست و نحوه تأثیر آن‌ها بر دیگران می‌تواند به رشد اخلاقی و اجتماعی بهبود یابد. در نهایت، ایجاد یک محیط حمایتی و آگاهی برای خانواده‌ها نیز می‌تواند در تقویت رفتارهای مثبت نوجوانان مؤثر باشد.

در قانون مجازات ترکیه (TCK)، مواد ۱۳۵ و ۱۳۶ به تفصیل به جرم نقض حریم خصوصی و افشای اسرار شخصی یا خانوادگی، بدین گونه پرداخته است و جلوه‌های مختلف آن را مورد جرم‌انگاری قرار داده است:

1. Madde 135 “Kişisel verilerin kaydedilmesi

- (1) Hukuka aykırı olarak kişisel verileri kaydeden kimseye bir y ı l dan ü ç y la kadar hapis cezası verilir.
- (2) Kişisel verinin, kişilerin siyasi, felsefi veya dini görüşlerine, rki kökenlerine; hukuka aykır olarak ahlaki eğilimlerine, cinsel yaşamlar na, sağl k durumlar na veya sendikal bağlant lar na ilişkin olmas durumunda birinci f kra uyar nca verilecek ceza yarı oranında artırılır.

2. Madde 136 “Verileri hukuka aykırı olarak verme veya ele geçirme

Kişisel verileri, hukuka aykır olarak bir başkas na veren, yayan veya ele geçiren kişi, iki y ı l dan dört y la

ماده ۱۳۵ (ثبت اطلاعات شخصی):

۱. هر کس اطلاعات شخصی را به‌طور غیرقانونی ثبت کند به حبس از یک تا سه سال محکوم می‌شود.
۲. داده‌های شخصی ممکن است بر اساس دیدگاه‌های سیاسی، فلسفی یا مذهبی یا منشأ نژادی افراد باشد. در صورتی که به‌طور غیرقانونی به تمایلات اخلاقی، زندگی جنسی، وضعیت سلامت یا روابط صنفی آنان مربوط باشد، مجازات مقرر در بند اول به نصف افزایش می‌یابد.
ماده ۱۳۶ (انتقال یا ضبط غیرقانونی داده‌ها): هر کس به‌طور غیرقانونی داده‌های شخصی را در اختیار دیگری قرار دهد یا منتشر کند یا به دست آورد به حبس از دو تا چهار سال محکوم می‌شود.

۳-۲. تخریب و اخلال در داده‌های رایانه‌ای

تخریب در محیط‌های رایانه‌ای و مجازی به معنای دستیابی غیرمجاز به سیستم‌های رایانه‌ای است که می‌تواند به صورت مستقیم یا مخفیانه انجام شود. این اصطلاح به اعمالی اشاره دارد که به تغییر منفی تمایل یا محتوای اطلاعات و داده‌ها و برنامه‌ها می‌پردازند. تخریب رایانه‌ای در مفهوم عام‌تر، خرابکاری رایانه‌ای نامیده می‌شود که هم تخریب و هم اخلال را در بر می‌گیرد. اگرچه این اصطلاح در قانون جرائم رایانه‌ای به‌کار نرفته است، اما در عرف جایگاه روشنی دارد و برای توصیف رفتارهای خرابکارانه به‌کار می‌رود. خرابکاری رایانه‌ای شامل هر رفتاری است که داده را از بین ببرد یا کارکرد داده یا سامانه را به هر نحوی برهم بزند (پاراحمدی و طالبی، ۱۴۰۱: ۱۰۷).
تخریب و اخلال در داده‌های رایانه‌ای باید به صورت غیرمجاز انجام شود؛ بنابراین، اگر افعال مجرمانه و رفتارهای فیزیکی که در ماده ۸ قانون جرائم رایانه‌ای (م ۷۳۶ ق.م.ا) آمده است، اگر این اعمال با اجازه دارنده داده‌ها انجام شود، دیگر جرم محسوب نمی‌شود. یکی از اهداف نفوذگران غیرمجاز که به‌عنوان هکر شناخته می‌شوند، در بسیاری از موارد از میان بردن داده‌های دیگران است. این نوع خرابکاری می‌تواند خسارات فراوانی به زیرساخت‌های دیجیتال و اطلاعات شخصی افراد وارد کند و امنیت سایبری جامعه را تهدید کند.
در ارتباط با موضوع تخریب و اخلال در داده‌های رایانه‌ای (هک) به تحلیل و بررسی یک نمونه رأی قضایی می‌پردازیم:

kadar hapis cezas ile cezalandırılır.

۴. [ماده ۸ قانون جرائم رایانه‌ای] - (جزای نقدی اصلاحی ۳۰/۳/۱۴۰۳) - هر کس به‌طور غیرمجاز داده‌های دیگری را از سامانه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی یا حامل‌های داده حذف یا تخریب یا مختل یا غیرقابل پردازش کند به حبس از شش ماه تا دو سال یا جزای نقدی از هشتاد و دو میلیون و پانصد هزار (۸۲۵۰۰۰۰۰۰) ریال تا سیصد و سی میلیون (۳۳۰۰۰۰۰۰۰۰) ریال یا هر دو مجازات محکوم خواهد شد.

- متن ارائه شده به بررسی پرونده یک نوجوان ۱۶ ساله (خانم) ساکن شهریار می‌پردازد که به اتهام اخلال غیرمجاز در داده‌های دیگران در سامانه رایانه‌ای (هک اینستاگرام و جیمیل) متهم شده است. در ادامه به تفصیل به نکات مختلف این موضوع خواهیم پرداخت:

نوجوان در سن ۱۶ سالگی قرار دارد که در این مرحله از زندگی، افراد معمولاً در دوران بلوغ و نوجوانی قرار دارند. این دوره با تغییرات جسمی، شناختی و اجتماعی زیادی همراه است و می‌تواند تأثیر بسزایی بر رفتار و تصمیم‌گیری‌های فرد داشته باشد. نوجوانان در این سن در تلاش برای یافتن هویت خود، کسب استقلال و پذیرش از سوی همسالان هستند. جرم ارتكابی این نوجوان شامل اخلال در داده‌های دیگران در سامانه رایانه‌ای به‌طور غیرمجاز (هک اینستاگرام و جیمیل) است. این نوع جرائم معمولاً با استفاده از دانش و مهارت‌های فنی خاص انجام می‌شوند و می‌تواند به حریم خصوصی افراد و امنیت داده‌های آن‌ها آسیب برساند. هک کردن حساب‌های اینستاگرام و جیمیل افراد نه تنها نقض حریم خصوصی آن‌هاست، بلکه می‌تواند منجر به سرقت اطلاعات شخصی، انتشار اطلاعات نادرست و سایر سوءاستفاده‌ها شود. جرم‌شناسان بر این باورند که افرادی که دست به دسترسی‌های غیرمجاز و هک می‌زنند، اغلب دارای هوش بالایی هستند. این دیدگاه نشان می‌دهد که این نوع جرائم نیاز به دانش فنی، خلاقیت و توانایی حل مسائل پیچیده دارند. افرادی که توانایی انجام این نوع فعالیت‌ها را دارند، ممکن است به دلیل کمبود فرصت‌های مناسب برای بهره‌گیری از استعداد‌های خود، به سمت رفتارهای مجرمانه سوق داده شوند.

علاوه بر هوش و استعداد فنی، عوامل دیگری نیز می‌توانند در ارتكاب این نوع جرائم مؤثر باشند. برخی از این عوامل عبارت‌اند از:

فشار همسالان: نوجوانان ممکن است برای پذیرفته شدن در گروه همسالان یا جلب توجه آن‌ها، دست به این نوع فعالیت‌ها بزنند.

کنجکاوی و هیجان‌طلبی: برخی از نوجوانان به دلیل کنجکاوی و هیجان‌طلبی ممکن است به دنبال کشف و آزمایش مرزهای دانش و توانایی‌های خود باشند که این می‌تواند به ارتكاب جرم منجر شود.

نیاز به قدرت و کنترل: برخی از افراد ممکن است با هک کردن حساب‌های دیگران، احساس قدرت و کنترل بیشتری بر زندگی دیگران پیدا کنند.

مشکلات روانی و اجتماعی: در برخی موارد، مشکلات روانی و اجتماعی مانند افسردگی، اضطراب و کمبود اعتمادبه‌نفس می‌توانند نقش مهمی در ارتکاب جرائم سایبری داشته باشند.

اخلال در داده‌های دیگران و هک کردن حساب‌های کاربری می‌تواند پیامدهای قانونی و اجتماعی جدی برای مرتکب داشته باشد. این نوع جرائم معمولاً با مجازات‌های سنگینی از جمله حبس و جریمه نقدی همراه هستند. همچنین، سابقه کیفری می‌تواند تأثیر منفی بر آینده شغلی و اجتماعی فرد داشته باشد. این گزارش نشان می‌دهد که رسیدگی به جرائم سایبری نوجوانان نیازمند رویکردی جامع و چندجانبه است. علاوه بر اعمال مجازات قانونی، لازم است به عوامل مؤثر در ارتکاب جرم توجه شود و اقدامات لازم برای بازپروری و اصلاح نوجوانان انجام گیرد. ارائه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای، مشاوره روان‌شناختی و فراهم کردن فرصت‌های مناسب برای بهره‌گیری از استعدادها می‌تواند به پیشگیری از این نوع جرائم کمک کند. همچنین، آگاهی بخشی به نوجوانان در مورد عواقب قانونی و اجتماعی رفتارهایشان در فضای مجازی نیز نقش مهمی در پیشگیری از این‌گونه جرائم ایفا می‌کند.

در قانون مجازات ترکیه، جرائم مرتبط با ممانعت، اخلال در سیستم، تخریب یا تغییر داده‌ها در مواد مختلف قانون مجازات ترکیه (TCK) در ماده ۲۴۴،^۱ بدین گونه مورد بحث قرار گرفته است:

۱. هر شخصی که عملکرد یک سیستم اطلاعاتی را مختل یا خراب کند، به مجازات حبس از یک تا پنج سال محکوم می‌شود؛

۲. هر شخصی که داده‌های موجود در یک سیستم اطلاعاتی را تخریب، نابود، تغییر یا غیرقابل دسترس کند، یا در سیستم داده وارد کند، یا داده‌های موجود را به مکان دیگری ارسال کند، به مجازات حبس از شش ماه تا سه سال محکوم می‌شود؛

1. TCK Madde 244 “Sistemi Engelleme, Bozma, Verileri Yok Etme Veya Değiştirme”
“(1) Bir bilişim sisteminin işleyişini engelleyen ve bozan kişi, bir y l dan beş y la kadar hapis cezası ile cezalandırılır.
(2) Bir bilişim sistemindeki verileri bozan, yok eden, değiştiren veya erişilmez k lan, sisteme veri yerleştiren, var olan verileri başka bir yere gönderen kişi, alt aydan ü ç y la kadar hapis cezası ile cezalandırılır.
(3) Bu fiillerin bir banka veya kredi kurumuna ya da bir kamu kurum veya kuruluşuna ait bilişim sistemi ü zerinde işlenmesi halinde, verilecek ceza yar oran nda art r l r.
(4) Yukarıdaki fıkralarda tanımlanan fiillerin işlenmesi suretiyle kişinin kendisinin veya başkas n n yarar na haks z bir ç kar sağ lamas n n başka bir suç oluşturmamas halinde, iki yıldan altı yıla kadar hapis ve beşbin güne kadar adli para cezas na hü kmolunur.”

۳. در صورتی که این اقدامات بر روی سیستم اطلاعاتی متعلق به یک بانک یا مؤسسه اعتباری یا یک مؤسسه یا سازمان دولتی انجام شود، مجازات تعیین شده به میزان نصف افزایش می‌یابد؛

۴. در صورتی که فرد از طریق ارتکاب اعمال تعریف شده در بندهای فوق، منفعت غیرقانونی برای خود یا دیگری کسب کند و این عمل جرم دیگری را تشکیل ندهد، به مجازات حبس از دو تا شش سال و جزای نقدی تا پنج هزار روز محکوم می‌شود.

۳. واکنش در قبال اطفال و نوجوانان بزهکار در ایران و ترکیه

جرایم رایانه‌ای در ایران جزء جرائم تعزیری محسوب می‌شوند و برای اطفال و نوجوانان نیز اقدامات تأمینی و تربیتی خاصی در نظر گرفته شده است که در کشور ایران به شرح زیر اعمال می‌شود:

جرایم تعزیری (اعم از اینکه مرتکب دختر یا پسر باشد)

سن مرتکب	درجه جرم ارتكابی	اقدام تأمینی و تربیتی که اتخاذ می‌شود
زیر ۹ سال شمسی	درجه ۱ تا ۸	مرتکب از هرگونه مجازات یا اقدامات تأمینی و تربیتی معاف است.
۹ تا ۱۲ سال شمسی	درجه ۱ تا ۸	یکی از اقدامات بندهای الف تا پ ماده ۸۸ (تسلیم به والدین، تسلیم به اشخاص حقیقی و حقوقی دیگر، نصیحت به‌وسیله قاضی)
۱۲ تا ۱۵ سال شمسی	درجه ۱ تا ۵	بند ۸ ماده ۸۸ (نگهداری در کانون اصلاح و تربیت از سه ماه تا یک سال)
	درجه ۶ تا ۸	یکی از اقدامات بندهای الف تا ت (تسلیم به والدین، تسلیم به اشخاص حقیقی و حقوقی دیگر، نصیحت به‌وسیله قاضی، اخذ تعهد کتبی)
۱۵ تا ۱۸ سال شمسی	درجه ۱ تا ۸	بر اساس درجه ارتكابی به یکی از اقدامات تأمینی و تربیتی مذکور در ماده ۸۹ قانون مجازات اسلامی ^۱

۳. ماده ۸۹ قانون مجازات اسلامی (اصلاحی ۳۰/۳/۱۴۰۳) - درباره نوجوانانی که مرتکب جرم تعزیری می‌شوند و سن آنها در زمان ارتکاب، بین پانزده تا هجده سال تمام شمسی است مجازات‌های زیر اجراء می‌شود:

- الف. نگهداری در کانون اصلاح و تربیت از دو تا پنج سال در مورد جرائمی که مجازات قانونی آنها تعزیر درجه یک تا سه است.
- ب. نگهداری در کانون اصلاح و تربیت از یک تا سه سال در مورد جرائمی که مجازات قانونی آنها تعزیر درجه چهار است.
- پ. نگهداری در کانون اصلاح و تربیت از سه ماه تا یک سال یا پرداخت جزای نقدی از ۵۰۰۰۰۰۰۰۰ تا ۲۱۵۰۰۰۰۰۰۰ ریال یا انجام یکصد و هشتاد تا هفتصد و بیست ساعت خدمات عمومی رایگان در مورد جرائمی که مجازات قانونی آنها تعزیر درجه پنج است.
- ت. پرداخت جزای نقدی از ۱۰۰۰۰۰۰۰۰ تا ۸۲۰۵۰۰۰۰۰۰ ریال یا انجام شصت تا یکصد و هشتاد ساعت خدمات عمومی رایگان در مورد جرائمی

در ترکیه، مطابق ماده ۳ قانون حمایت از کودکان (CPL) شماره ۵۳۹۵، هر فردی که به سن ۱۸ سالگی نرسیده باشد، کودک محسوب می‌شود، حتی اگر در سنین پایین‌تر بالغ شده باشد. ماده ۶ قانون مجازات ترکیه (TPC) شماره ۵۲۳۷ نیز فردی را که سن ۱۸ سال تمام نشده باشد، کودک می‌داند. بر اساس ماده ۱۱ قانون مدنی ترکیه شماره ۴۲۷۱، فرد با رسیدن به سن ۱۸ سالگی بالغ می‌شود.

در کنوانسیون حقوق کودک و سایر معاهدات بین‌المللی تأکید شده است که کودکانی که به جنایت سوق داده می‌شوند باید در یک سیستم قضائی جدا از بزرگسالان محاکمه شوند. این سیستم که به‌عنوان «سیستم عدالت نوجوانان» شناخته می‌شود، هدف آن ادغام مجدد در جامعه به جای تنبیه است.

در قانون مجازات ترکیه، نظام کیفری بر اساس گروه‌های سنی تنظیم شده است. مقدمه قانون بیان می‌کند که با رشد جسمانی فرد، توانایی درک قضاوت‌های ارزشی جامعه و معنا و محتوای آن‌ها نیز توسعه می‌یابد (Orak, 2024: 6). تأثیر توانایی صغیر و نقص اطفال بر مسئولیت کیفری در ماده ۳۱ قانون مجازات ترکیه مشخص شده و کودکان به سه دسته تقسیم می‌شوند:

که مجازات قانونی آنها تعزیر درجه شش است.
ث. پرداخت جزای نقدی تا ۱۰'۰۰۰'۰۰۰ ریال در مورد جرایمی که مجازات قانونی آنها تعزیر درجه هفت و هشت است.
تبصره ۱- ساعات ارائه خدمات عمومی، بیش از چهار ساعت در روز نیست.
تبصره ۲- دادگاه می‌تواند با توجه به وضع متهم و جرم ارتكابی، به جای صدور حکم به مجازات نگهداری یا جزای نقدی موضوع بندهای (الف) تا (پ) این ماده، به اقامت در منزل در ساعاتی که دادگاه معین می‌کند یا به نگهداری در کانون اصلاح و تربیت در دو روز آخر هفته حسب مورد برای سه ماه تا پنج سال حکم دهد.

1. Madde 31- (1) Fiili işlediği s rada oniki yaş n doldurmam ş olan çocuklar n ceza sorumluluğu yoktur. Bu kişiler hakk nda, ceza kovuşturmas yap lamaz; ancak, çocuklara özgü gü venlik tedbirleri uygulanabilir.
(2) (Değişik: 29/6/2005 - 5377/5 md.) Fiili işlediği s rada oniki yaş n doldurmuş olup da onbeş yaş n doldurmam ş olanlar n işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçları n alg layamamas veya davran şlar n yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmemiş olmas hâlinde ceza sorumluluğu yoktur. Ancak bu kişiler hakk nda çocuklara özgü gü venlik tedbirlerine hü kmolunur. İşlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlar n yönlendirme yeteneğinin varl ğ hâlinde, bu kişiler hakk nda suç, ağı rlaşt r lm ş mü ebbet hapis cezas n gerektirdiği takdirde oniki y ldan onbeş y la; mü ebbet hapis cezas n gerektirdiği takdirde dokuz yıldan onbir yıla kadar hapis cezasına hü kmolunur. Diğer cezalar n yar s indirilir ve bu halde her fiil için verilecek hapis cezas yedi

۱. کودکانی که در زمان ارتکاب جرم، دوازده سال تمام نداشته باشند، مسئولیت کیفری ندارند. نسبت به این افراد، تعقیب کیفری صورت نمی‌گیرد؛ اما اقدامات تأمینی ویژه کودکان قابل اعمال است؛

۲ (اصلاحی: ۲۰۰۵/۶/۲۹ - ۵/۵۳۷۷ ماده): در صورتی که افرادی که در زمان ارتکاب جرم، دوازده سال تمام داشته باشند، اما پانزده سال تمام نداشته باشند، نتوانند معنا و نتایج حقوقی عمل ارتكابی را درک کنند یا توانایی هدایت رفتار خود را به اندازه کافی نداشته باشند، مسئولیت کیفری ندارند. اما در مورد این افراد، اقدامات تأمینی ویژه کودکان تعیین می‌شود. در صورتی که توانایی درک معنا و نتایج حقوقی عمل ارتكابی و هدایت رفتار خود در ارتباط با این عمل وجود داشته باشد، در مورد این افراد، اگر جرم مستلزم مجازات حبس ابد با تشدید باشد، به دوازده تا پانزده سال حبس و اگر مستلزم مجازات حبس ابد باشد، به نه تا یازده سال حبس محکوم می‌شوند. مجازات‌های دیگر به نصف کاهش می‌یابد و در این حالت، مجازات حبس برای هر عمل نباید بیشتر از هفت سال باشد؛

۳ (اصلاحی: ۲۰۰۵/۶/۲۹ - ۵/۵۳۷۷ ماده): در مورد افرادی که در زمان ارتكاب جرم، پانزده سال تمام داشته باشند، اما هجده سال تمام نداشته باشند، اگر جرم مستلزم مجازات حبس ابد با تشدید باشد، به هجده تا بیست و چهار سال حبس و اگر مستلزم مجازات حبس ابد باشد، به دوازده تا پانزده سال حبس محکوم می‌شوند. یک‌سوم مجازات‌های دیگر کاهش می‌یابد و در این حالت، مجازات حبس برای هر عمل نباید بیشتر از دوازده سال باشد.

این قوانین نشان‌دهنده رویکرد ترکیبی به عدالت نوجوانان و تلاش برای ادغام مجدد کودکان و نوجوانان در جامعه به جای تنبیه آن‌ها هستند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

yıldan fazla olamaz.

(3) (Değişik: 29/6/2005 - 5377/5 md.) Fiili işlediği s rada onbeş yaş n doldurmuş olup da onsekiz yaş n doldurmam ş olan

kişiler hakk nda suç, ağ rlaş t r lm ş mü ebbet hapis cezas n gerektirdiği takdirde onsekiz y ldan yirmidört y la; mü ebbet hapis cezas n

gerektirdiği takdirde oniki y ldan onbeş y la kadar hapis cezas na hükmolunur. Diğer cezalar n üçte biri indirilir ve bu halde her fiil

için verilecek hapis cezası oniki yıldan fazla olamaz

۴. انواع بزه‌دیدگی اطفال و نوجوانان در فضای مجازی در ایران و ترکیه

فضای مجازی به‌عنوان یکی از عرصه‌های اجتماعی نوین، به شدت سلامت روانی کودکان و نوجوانان را تهدید می‌کند. با پیشرفت‌های سریع و تحولات در این فضا، زمینه ارتکاب جرائم به‌طور قابل توجهی فراهم شده است. حضور ناخواسته یا خواسته کودکان در این محیط، بزه‌دیدگی آن‌ها را تسهیل کرده و عدم تخصص کافی والدین در این زمینه، همراه با فعالیت‌های بزهکاران، موجب افزایش آسیب‌پذیری کودکان می‌شود (روحانی مقدم و دیگران، ۱۴۰۰: ۳۹). با توجه به تأثیرات منفی فضای مجازی بر سلامت روان کودکان و نوجوانان، ضرورت دارد که والدین نسبت به فعالیت‌های آنلاین فرزندان خود آگاهی بیشتری داشته باشند. همچنین، آموزش‌های لازم برای شناخت خطرات موجود در فضای مجازی باید ارائه شود تا بتوان از بزه‌دیدگی کودکان جلوگیری کرد.

۴-۱. هرزه‌نگاری و اغفال سایبری اطفال و نوجوانان

اغفال سایبری یک پدیده است که می‌تواند به صورت آنلاین یا آفلاین اتفاق بیفتد. وزارت دادگستری ایالات متحده این پدیده را به‌عنوان روشی تعریف کرده است که شامل ایجاد اعتماد برای کودکان و بزرگسالان اطراف آن‌هاست، به‌گونه‌ای که مجرمان از این اعتماد برای دسترسی و خلوت کردن با کودکان استفاده می‌کنند. در موارد شدید، مجرمان ممکن است نقش مراقبتی را بر عهده بگیرند، با کودک دوست شوند یا از موقعیت اعتماد و اقتدار خود سوءاستفاده کنند. این افراد معمولاً با بزرگسالان اطراف کودک ارتباط برقرار می‌کنند یا به دنبال کودکانی می‌گردند که کمتر تحت نظارت هستند که این امر احتمال زمان حضور مجرم با کودک را افزایش می‌دهد. اغفال سایبری به‌ویژه زمانی که به صورت آفلاین انجام می‌شود، اغلب بدون اطلاع بزرگسالان است. وقتی کودکان به صورت غیرنظارتی از اینترنت استفاده می‌کنند، فضای بیشتری برای سوءاستفاده وجود دارد. مجرمان معمولاً از شبکه‌های اجتماعی برای برقراری تماس اولیه استفاده می‌کنند و پس از ایجاد یک رابطه آنلاین، گفتگوها را به مسائل شخصی و جنسی تبدیل می‌کنند. آن‌ها ممکن است با قربانیان خود مکالمات جنسی داشته باشند، عکس‌ها یا فیلم‌های برهنه ارسال کنند و قربانی را متقاعد کنند که شخصاً ملاقات کنند (غنی‌زاده بافقی و حسین‌زاده سرشکی، ۱۴۰۲: ۲۰۴-۲۰۵). که مطابق با بند ۹ ماده ۱۰ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان، برقراری ارتباط با طفل و نوجوان در فضای مجازی به‌منظور هرگونه آزار جنسی یا ارتباط جنسی نامشروع، به یکی از مجازات‌های درجه شش قانون مجازات اسلامی محکوم می‌شود.

در سیستم عدالت نوجوانان ترکیه، مطابق با اصلاحیه مربوط به ماده ۱۰۳ آزار جنسی کودکان (اصلاحی ۱۸/۰۶/۱۳۹۳ ماده ۱ قانون شماره ۶۵۴۵، بند ۵۹)، کسی که مرتکب آزار جنسی کودک شود، به حبس از هشت تا پانزده سال محکوم می‌شود. در صورتی که این عمل در حد آزار و اذیت باشد، مجازات آن سه تا هشت سال حبس است. همچنین اگر جرم در سطح آزار و اذیت باشد، تحقیقات و تعقیب قضایی به شکایت قربانی یا والدین یا قیم او بستگی دارد.

اصطلاح سوءاستفاده جنسی به:

الف. هرگونه رفتار جنسی علیه کودکان، اعم از آن‌هایی که ۱۵ سال تمام نشده‌اند یا توانایی درک معنای قانونی و پیامدهای عمل را ندارند، انجام شود.

ب. رفتارهای جنسی علیه سایر کودکان تنها زمانی قابل درک است که از طریق زور، تهدید، فریب یا هر دلیل دیگری برای تحت تأثیر قرار دادن اراده کودک انجام شود.

در ارتباط با موضوع هرزه‌نگاری و اغفال سایبری اطفال و نوجوانان به بررسی یک نمونه رأی قضایی از دادگاه اطفال و نوجوانان تهران می‌پردازیم:

- این متن، خلاصه‌ای از رأی دادگاه در پرونده‌ای است که یک زن ۴۰ ساله را به اتهام برقراری ارتباط با یک نوجوان به منظور ارتباط جنسی نامشروع، تهدید و ترغیب او از منزل، به شماره دادنامه ۱۴۰۱۶۸۳۹۰۰۰۳۰۵۸۱۶۵ در تاریخ ۱۴۰۱/۰۳/۱۰ محکوم می‌کند. در ادامه، به طور مفصل‌تر به جزئیات و نکات مهم این پرونده و رأی دادگاه می‌پردازیم:

1. Madde 103- (Değişik: 18/6/2014-6545/59 md.)

(1) Çocuğu cinsel yönden istismar eden kişi, sekiz y ldan on beş y la kadar hapis cezas ile cezaland r l r. Cinsel istismar n

sarkıntılık düzeyinde kalması hâlinde üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezası verilir. Sarkıntılık düzeyinde kalmış suçun failinin çocuk olması hâlinde soruşturma ve kovuşturma yapılması mağdurun, velisinin veya vasisinin şikâyetine bağlı d r. Cinsel istismar deyiminden;

a) On beş yaş n tamamlamam ş veya tamamlam ş olmakla birlikte fiilin hukuki anlam ve sonuçları n algı lama yeteneği gelişmemiş

olan çocuklara karşı gerçekleştirilen her türlü cinsel davranış,

b) Diğer çocuklara karşı sadece cebir, tehdit, hile veya iradeyi etkileyen başka bir nedene dayalı olarak gerçekleştirilen cinsel davranışlar, anlaşılır

متهم (ر-ف)، زنی ۴۰ ساله و ساکن شهر ری است که به قصد برقراری ارتباط جنسی نامشروع با یک نوجوان، از طریق فضای مجازی با او ارتباط برقرار کرده، او را تهدید و ترغیب به ترک منزل کرده است. این اتهام بسیار جدی است و نشان‌دهنده سوءاستفاده جنسی از کودک و نوجوان است که جرمی بسیار سنگین محسوب می‌شود. شاکی (نوجوان) مدارک و مستندات را به دادگاه ارائه داده است. این مدارک شامل پیام‌هایی با محتوای مبتذل و آشکارا با هدف سوءاستفاده جنسی هستند. این پیام‌ها به‌عنوان قرائن و امارات قوی در اثبات بزهکاری متهم تلقی شده‌اند. وجود این شواهد، نقش مهمی در صدور حکم دادگاه داشته است. جرم متهم، سوءاستفاده جنسی از طریق فضای مجازی و تهدید و ترغیب نوجوان به ترک منزل است. این نوع جرائم پیامدهای بسیار وخیمی بر سلامت روانی، اخلاقی و اجتماعی نوجوان دارند. عواقب روانی چنین سوءاستفاده‌هایی ممکن است تا سال‌ها در زندگی فرد باقی بماند و بر روابط، اعتماد به نفس و سلامت روان او تأثیر منفی بگذارد.

دادگاه، متهم را بر اساس بند ۹ ماده ۱۰ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹ محکوم کرده است. این قانون به‌طور خاص برای حمایت از کودکان و نوجوانان در برابر انواع آزار و سوءاستفاده طراحی شده است و شامل مقررات مختلفی برای حفاظت از حقوق این قشر آسیب‌پذیر جامعه است. بند ۹ ماده ۱۰، به جرائمی از این دست و مجازات‌های مربوطه می‌پردازد. دادگاه، متهم را به تحمل دو سال حبس تعزیری درجه ۶ محکوم کرده است. حبس تعزیری، نوعی مجازات کیفری است که بر اساس قانون تعیین می‌شود. درجه ۶، نشان‌دهنده شدت جرم و نوع مجازات است. دو سال حبس، نشان از اهمیت و شدت جرم ارتكابی و تلاش سیستم قضایی برای محافظت از کودکان و نوجوانان دارد. قانون حمایت از اطفال و نوجوانان، نقش بسیار مهمی در پیشگیری و برخورد با جرائم علیه کودکان و نوجوانان دارد. این قانون، مقررات مشخصی را برای مجازات مجرمان و حمایت از قربانیان وضع کرده است. تصویب و اجرای این قانون، گامی مهم در جهت افزایش امنیت و حمایت از کودکان و نوجوانان در جامعه محسوب می‌شود. این پرونده، نه‌تنها به ابعاد کیفری آن، بلکه به اهمیت آگاهی‌بخشی در مورد سوءاستفاده جنسی از کودکان و نوجوانان و خطرات استفاده از فضای مجازی برای این قشر از جامعه نیز اشاره می‌کند. مهم است که خانواده‌ها و نهادهای مرتبط با کودکان و نوجوانان، آموزش‌های لازم را برای پیشگیری از چنین جرائمی ارائه دهند و به کودکان و نوجوانان یاد دهند که چگونه در برابر خطرات فضای مجازی محافظت کنند. همچنین، توجه به سلامت روان نوجوان آسیب دیده پس از این واقعه نیز ضروری است. در مجموع، این پرونده نشان می‌دهد که سیستم قضایی در برخورد با جرائمی که به کودکان و نوجوانان آسیب

می‌رساند، جدی عمل می‌کند و قانون حمایت از اطفال و نوجوانان نقش بسیار مهمی در محافظت از حقوق این قشر از جامعه ایفا می‌کند.

۲-۴. بازی‌های آنلاین و رایانه‌ای و بزه‌دیدگی اطفال و نوجوانان

شبکه‌های اجتماعی مجازی نسل جدیدی از وبسایت‌های اینترنتی هستند که کاربران را حول محورهای مشترک به صورت مجازی گرد هم می‌آورند و جماعت‌های آنلاین تشکیل می‌دهند. این شبکه‌ها با توجه به نوع فعالیت خود امکانات متنوعی ارائه می‌دهند، از جمله: بازی‌های آنلاین، خبرخوان‌های اینترنتی، قابلیت آپلود ویدئوها و فایل‌های کامپیوتری و برقراری ارتباط با سایر رسانه‌های شخصی را نیز در گزینه‌هایشان دارند (عباسی و دیگران، ۱۴۰۱: ۳۷). رشد شبکه‌های اجتماعی در بازی‌های ویدیویی به طور قابل توجهی در سال‌های اخیر تغییر کرده است. ارتباطات آنلاین در این بازی‌ها به شدت تکامل یافته و اکنون با سایت‌های اشتراک‌گذاری اجتماعی همپوشانی دارند. بیشترین تعاملات کودکان با افراد غریبه در بازی‌هایی مانند روبلاکس رخ می‌دهد. استفاده از شخصیت‌ها برای پنهان کردن هویت واقعی، باعث می‌شود که بازیکنان ندانند با چه کسانی بازی می‌کنند و این موضوع می‌تواند چالش‌هایی را ایجاد کند (علیزاده سامع، ۱۴۰۲: ۵).

بر اساس مطالعه‌ای که در سال ۲۰۲۱ در ترکیه انجام شد، ۷۸ درصد از کودکان ۸ تا ۱۱ سال و ۸۰ درصد از کودکان ۱۲ تا ۱۵ سال به بازی‌های رایانه‌ای آنلاین مشغول هستند. بسیاری از این کودکان اطلاعات مربوط به بازی را به اشتراک گذاشته و با افرادی که نمی‌شناسند، دوست می‌شوند، به‌ویژه از طریق چت درون بازی‌ها. این دوستی‌ها ممکن است با انگیزه‌های پنهان و خشونت سایبری علیه کودکان همراه باشد. ۳۰ درصد از کودکان در این مطالعه اعلام کردند که با افراد غریبه در تماس هستند که تمایل دارند آن‌ها را به‌عنوان دوست اضافه کنند. مهم‌ترین اقدام در برابر خشونت سایبری، شناسایی آن است. نگهداری از پست‌ها و مکاتبات دریافتی و گرفتن اسکرین‌شات‌ها برای تشخیص این نوع رفتارها اهمیت دارد. در ترکیه، رفتارهای خشونت‌آمیز سایبری تحت قانون مجازات قرار دارند و مرتکبین آن مجازات خواهند شد (Emre and Topgul, 2020: 4) و در رابطه با قربانیان جرائم سایبر زیر ۱۸ سال در کشور ترکیه، از سال ۲۰۱۴ تا ۲۰۱۶ می‌توان به داده‌های آماری زیر توجه نمود:

در سال‌های ۲۰۱۴ تا ۲۰۱۶، تعداد قربانیان جرائم سایبری زیر ۱۸ سال در ترکیه به ترتیب ۱۹۵، ۲۱۷ و ۱۶۹ مورد بوده که مجموعاً به ۵۸۱ مورد می‌رسد. بررسی‌ها نشان می‌دهد که دختران نسبت به پسران در این زمینه آسیب‌پذیرتر هستند، به طوری که ۷۲/۵ درصد از قربانیان را دختران تشکیل می‌دهند. همچنین، ۶۷/۵ درصد

قربانیان در گروه سنی ۱۵ تا ۱۷ سال قرار دارند و درصد زنان این گروه ۴۶/۱ درصد است. سن پسران قربانی بیشتر بین ۱۵ تا ۱۷ سال است، درحالی‌که برای دختران، سنین ۱۲ تا ۱۴ و ۱۵ تا ۱۷ سال شایع‌تر است. این نشان می‌دهد که دختران زودتر از پسران تجربه قربانی شدن را دارند. همچنین، ۹۶/۴ درصد قربانیان در مناطق شهری زندگی می‌کنند و این در حالی است که ۹۳/۳ درصد جمعیت ترکیه نیز در شهرها سکونت دارند.

نکته جالب این است که ۸۱ درصد قربانیان با خانواده‌های خود زندگی می‌کنند، درحالی‌که تنها ۲/۲ درصد از قربانیان دانش‌آموزان مدرسه شبانه‌روزی و ۰/۴ درصد در پرورشگاه‌ها هستند؛ بنابراین، این گروه‌ها تأثیر قابل توجهی بر بزه‌دیدگی ندارند (Cihan Ates et al, 2018: 3). نتایج تحقیقات نشان می‌دهد تصویری که کودکان و نوجوانان خارج از محیط خانواده بیشتر در معرض آسیب‌های فضای مجازی قرار دارند، لزوماً با واقعیت همخوانی ندارد. آمارها حاکی از آن است که بخش قابل توجهی از قربانیان جرائم سایبری، در کنار خانواده‌های خود زندگی می‌کنند. این یافته، زنگ هشدار است برای والدین و متولیان امر تربیت که نقش نظارت و آموزش در زمینه امنیت آنلاین را برای فرزندان خود جدی‌تر بگیرند. حضور فیزیکی کودکان و نوجوانان در خانه، به معنای مصونیت آنان از خطرات دنیای دیجیتال نیست. لذا، خانواده‌ها باید با افزایش آگاهی و اتخاذ تدابیر پیشگیرانه، محیط امنی را برای فرزندان خود در فضای مجازی فراهم کنند.

۵. جایگاه مداخلات پیشگیرانه در رسیدگی به جرائم فضای مجازی اطفال و نوجوانان

با توجه به اینکه اراده ارتکاب جرم در کودکان و نوجوانان هنوز به بلوغ و پختگی لازم نرسیده است، اقدامات سرکوبگرانه برای مقابله با رفتارهای ناهنجار آن‌ها چندان عادلانه نبوده و اثربخشی چندانی نخواهد داشت. از سوی دیگر، رها کردن کودکانی که رفتارهای ناهنجار از خود نشان می‌دهند نیز می‌تواند پیامدهای خطرناکی به همراه داشته باشد. بنابراین، به جای اینکه جامعه شاهد بزهکاری کودکان باشد، باید تدابیری اتخاذ کند که منجر به کاهش بزه‌دیدگی و بزهکاری و جلوگیری از سقوط کودکان به دنیای جرم شود. یکی از روش‌هایی که می‌تواند به کاهش بزهکاری و بزه‌دیدگی کودکان در فضای مجازی کمک کند، آموزش و آگاهی والدین درباره فضای سایبری و شبکه‌های اجتماعی است. فرهنگ‌سازی در استفاده صحیح از این فضا باید از خانواده آغاز شود. والدین باید فرزندان خود را با خطرات و آسیب‌های موجود در فضای مجازی آشنا کرده و هنجارهای استفاده از شبکه‌های اجتماعی را به آن‌ها آموزش دهند. این آموزش نباید به قطع ارتباط فرزندان با دنیای مجازی منجر شود، بلکه باید به‌گونه‌ای باشد که فرزندان بتوانند به‌طور مسئولانه از این فضا بهره‌برداری کنند (رضوی‌فرد و دیگران، ۱۳۹۷: ۴۸).

برنامه‌های پیشگیری خانواده‌مدار به دلیل اهمیت خانواده در رفتار کودکان و نوجوانان می‌توانند به کاهش جرائم علیه کودکان و بزه‌دیدگی آن‌ها در فضای مجازی کمک کنند. این برنامه‌ها به پنج دسته تقسیم می‌شوند:

۱. ملاقات‌های خانوادگی: این ملاقات‌ها باید زمانی که کودک در سنین پایین است، برگزار شود؛
  ۲. برنامه‌های تربیتی: این برنامه‌ها باید در مرحله آمادگی (پیش از مدرسه) اجرا شوند؛
  ۳. آموزش والدین: والدینی که دارای فرزندان خردسال هستند، باید آموزش ببینند؛
  ۴. آموزش خانگی و گروهی والدین: این آموزش‌ها برای والدینی که فرزندان بزرگ‌تری دارند، ضروری است؛
  ۵. برنامه‌های درمانی جامعه و کامل: این برنامه‌ها باید به صورت جامع و در سطح جامعه اجرا شوند.
- انتخاب هر یک از این برنامه‌ها برای مداخله پیشگیرانه باید بر اساس معیارهایی باشد که شامل خانواده‌محوری، شناسایی عوامل خطر مرتبط با خانواده و توجه به کودکان و نوجوانان در معرض خطر در فضای مجازی است. نتایج این برنامه‌ها باید نشان‌دهنده کاهش عوامل خطر به دلیل استفاده از عوامل حمایتی باشد. ظرفیت کلاس‌های آموزشی بسیار بیشتر از اقداماتی است که تاکنون انجام شده است. نهادهایی مانند آموزش و پرورش، صداوسیما، وزارت ارشاد اسلامی و پلیس فتا می‌توانند با همکاری نخبگان و کارشناسان فضای مجازی نسبت به برگزاری دوره‌های آموزشی جدی‌تر اقدام کنند (ایقانی و دیگران، ۱۴۰۰: ۱۰۱۷-۱۰۱۶). در نظام ترکیه، پیشگیری از بزهکاری کودکان و نوجوانان در فضای مجازی به شدت بر نظارت والدین تأکید دارد. والدین می‌توانند با نصب برنامه‌های کاربردی خاص بر روی دستگاه‌های متصل، بر فعالیت‌های آنلاین فرزندان خود نظارت کنند و به این ترتیب به‌عنوان سرپرستان توانمند در فضای مجازی عمل کنند. این نرم‌افزارها امکان نظارت بر فعالیت‌های کودکان را در رایانه و دستگاه‌های تلفن همراه فراهم می‌آورند و به شناسایی تهدیدات کمک می‌کنند. با این حال، اثربخشی این راهکارها به دانش کودکان در زمینه فناوری اطلاعات و ارتباطات بستگی دارد و والدین باید زمان و تلاش زیادی را برای پیگیری فعالیت‌های آنلاین فرزندان خود صرف کنند.
- ایجاد یک کانال ارتباطی سالم با کودکان و گفتگو درباره تهدیدات آنلاین، به مراتب مؤثرتر از اقدامات تکنولوژیکی است. دور نگه داشتن کامل کودکان از فضای مجازی تقریباً غیرممکن است و حتی اگر ممکن شود، ممکن است آسیب بیشتری نسبت به فایده داشته باشد. همچنین، دور نگه داشتن آن‌ها از تهدیدات آنلاین نیازمند توجه مداوم و زمان و هزینه است و موفقیت آن تضمین نمی‌شود. در مقایسه با اقدامات نظارتی، افزایش آگاهی کودکان درباره مزایا و خطرات فضای مجازی و توانمندسازی آن‌ها برای محافظت از خود، گزینه‌ای عملی‌تر و

کم‌هزینه‌تر است (Açar, 2016: 118). در راستای پیشگیری از بزهکاری کودکان و نوجوانان در فضای مجازی، نقش نظارتی پلیس فتا اهمیت ویژه‌ای دارد. آگاه‌سازی و ارائه اطلاعات به کودکان به‌عنوان یکی از مهم‌ترین سرمایه‌گذاری‌ها در حمایت از آن‌ها و تحقق حق بر امنیت در فضای مجازی محسوب می‌شود. این آگاهی‌رسانی باید به صورت پیام‌های امنیتی و بر اساس تجزیه و تحلیل دقیق خطرات فضای مجازی با مشارکت خود کودکان انجام شود تا تأثیر مثبتی در ایجاد امنیت سایبری داشته باشد. کودکان بزه‌دیده باید به محض تماس با پلیس فتا، اطلاعات شفاهی و کتبی درباره حقوق خود و خدمات در دسترس را دریافت کنند. مراکز پلیس فتا موظفند که از بدو ورود کودک به فرآیند کیفری، او را از تمامی حقوقش آگاه سازند.

این آگاه‌سازی و اطلاع‌رسانی، یکی از مهم‌ترین وظایف پلیس فتا در مواجهه با کودک بزه‌دیده است. آموزش و اطلاع‌رسانی به کودک و خانواده یا همراهانش درباره حقوق خود در فرآیند کیفری و نتایج احتمالی پرونده، برای رویارویی مناسب با پیامدهای طولانی مدت جرم‌ضوری است. این حقوق در قوانین و اسناد بین‌المللی متعدد ذکر شده است (منصورآبادی و دیگران، ۱۴۰۰: ۴۴-۴۳). با توجه به افزایش سوءاستفاده از کودکان و نوجوانان در فضای مجازی، بسیاری از کشورها تیم‌های پلیس اختصاصی برای مبارزه با هرزه‌نگاری کودکان آنلاین تشکیل داده‌اند تا عاملان این نوع جنایت را شناسایی و ردیابی کنند. سازمان‌های بین‌المللی مانند اینترپل نیز به عملیات پلیس در سطوح مختلف جهانی کمک می‌کنند تا فعالیت‌های غیرقانونی در اینترنت را کشف کنند. تعدادی از سیستم‌های پیچیده مانند ExpheX، Roundup و Gridcop به منظور شناسایی آدرس‌های IP افرادی که در فعالیت‌های غیرقانونی P2P دخیل هستند، توسعه یافته‌اند. نرم‌افزار Roundup به‌خصوص برای یافتن تصاویر پورنوگرافی کودکان در پوشه‌های شبکه‌های P2P طراحی شده است (Şen, 2018: 46). در ترکیه، واحد جرائم سایبری دارای اختیارات گسترده‌ای برای مبارزه با جرائم آنلاین است که اطلاعات مربوط به اختیارات واحد جرائم سایبری ترکیه را می‌توان در www.bugun.com.tr یافت. موارد اصلی اختیارات این واحد به شرح زیر است:

۱. پیشگیری از جرم: این واحد می‌تواند از مخبران و بازپرسان مخفی استفاده کند و به نفوذ در سازمان‌های جنایی و جمع‌آوری شواهد بپردازد.
۲. کارشناسی ویژه: برای جلوگیری از افشای شواهد، این واحد می‌تواند از خدمات اشخاص حقیقی و حقوقی بهره‌برداری کند.

۳. نظارت بر افراد مشکوک: این واحد حق دارد هرگونه پیام و تماس را شنود کرده و بر فعالیت‌های مشکوک نظارت کند.

۴. دریافت داده‌ها: آن‌ها می‌توانند داده‌ها، سوابق صوتی و تصویری لازم را برای اهداف امنیتی و به نفع دولت و جامعه جمع‌آوری کنند.

۵. دسترسی به سیستم اطلاعاتی از راه دور: پلیس سایبری می‌تواند به سیستم‌های اطلاعاتی از مکان‌های جغرافیایی مختلف در طول تحقیقات دسترسی پیدا کند.

واحد جرائم سایبری ترکیه نه تنها وظایف نظارتی بر فناوری و اطلاعات را انجام می‌دهد، بلکه در عملیات پلیس نیز فعال است و ۸۱ اداره جرائم سایبری در این چهارچوب ایجاد شده‌اند (Shukan at al, 2019: 70). در این چهارچوب ایجاد شده‌اند. این اقدامات نشان‌دهنده عزم ترکیه برای مقابله با تهدیدات سایبری و حفاظت از امنیت عمومی در فضای مجازی است.

نتیجه‌گیری

فضای مجازی، با وجود مزایای متعدد در ارتباطات و دسترسی به اطلاعات، تأثیرات قابل توجهی بر رفتار و سلامت روانی کودکان و نوجوانان در ایران و ترکیه دارد. سهولت دسترسی به محتوای نامناسب و نظارت ناکافی والدین، خطر ارتکاب جرم و قربانی شدن را افزایش می‌دهد. این مقاله نشان می‌دهد که عوامل روانی، اجتماعی و قانونی در این زمینه نقش دارند و بررسی انواع جرائم مرتبط با فضای مجازی و مقایسه رویکردهای قانونی و تربیتی در دو کشور اهمیت دارد.

در هر دو کشور، رویکردهای قانونی و تربیتی برای مقابله با جرائم سایبری وجود دارد که بر بازپروری نوجوانان تأکید می‌کنند. برنامه‌های پیشگیرانه خانواده‌محور، آموزش مهارت‌های حل تعارض و مدیریت احساسات و همچنین آگاهی‌بخشی به نوجوانان و خانواده‌ها درباره خطرات فضای مجازی، از جمله راهکارهای مؤثر در کاهش بزهکاری اطفال و نوجوانان است. سازمان‌هایی نظیر پلیس فتا در ایران و واحدهای مبارزه با جرائم سایبری در ترکیه نقش مهمی در آگاه‌سازی و ارائه اطلاعات لازم به کودکان و خانواده‌ها ایفا می‌کنند.

برای کاهش بزهکاری و بزه‌دیدگی کودکان در فضای مجازی، پیشنهاد می‌شود که به جای اقدامات سرکوبگرانه، از برنامه‌های پیشگیرانه و آموزش‌های مناسب استفاده شود. فرهنگ‌سازی در استفاده صحیح از فضای مجازی و افزایش آگاهی کودکان و والدین درباره خطرات این فضا، می‌تواند به‌عنوان یک راهکار مؤثر عمل

کند. از آنجاکه وابستگی به فضای مجازی اغلب ناشی از تلاش برای جبران کمبودهای عاطفی و اجتماعی است، ایجاد یک محیط امن و غنی‌سازی زندگی کودکان با فعالیت‌های سازنده و روابط سالم، می‌تواند نقش مهمی در کاهش این وابستگی و رفتارهای نامناسب مرتبط با آن داشته باشد.

با توجه به اینکه بزهکاری سایبری در میان کودکان و نوجوانان می‌تواند به صورت اتفاقی (به دلیل کنجکاوی و حس برتری) یا به صورت حرفه‌ای (به دلیل انگیزه مالی یا انتقام‌جویی) رخ دهد، لازم است تا اقدامات پیشگیرانه متناسب با هر دو دسته طراحی و اجرا شود. آموزش والدین در مورد نحوه استفاده صحیح و نظارت بر فعالیت‌های آنلاین فرزندان، ایجاد کانال‌های ارتباطی باز و صادقانه با کودکان برای بحث درباره خطرات آنلاین و ترویج فرهنگ استفاده مسئولانه از فضای مجازی از جمله این اقدامات است. همچنین، با توجه به داده‌های آماری موجود، دختران بیشتر از پسران در معرض خطر قربانی شدن در فضای مجازی قرار دارند، بنابراین توجه ویژه‌ای باید به آموزش و حمایت از دختران در این زمینه معطوف شود. برنامه‌های پیشگیری خانواده‌محور، آموزش مهارت‌های زندگی و ارائه مشاوره روانشناختی به نوجوانان و خانواده‌های در معرض خطر، می‌تواند به طور قابل توجهی در کاهش بزهکاری و بزه‌دیدگی سایبری مؤثر باشد.

در نهایت، همکاری و هماهنگی بین دولت، سازمان‌های غیردولتی، والدین، فعالان حقوق کودک و خود کودکان و نوجوانان برای طراحی و اجرای برنامه‌های پیشگیری و حمایت مؤثر ضروری است. با توجه به تغییرات سریع در فناوری و ظهور تهدیدات جدید در فضای مجازی، این همکاری و هماهنگی باید به صورت مداوم و پویا ادامه یابد تا بتوان از کودکان و نوجوانان در برابر خطرات این فضا محافظت کرد و از ظرفیت‌های مثبت آن بهره‌مند شد.

فهرست منابع

- اسمعیل‌زاده خلیل‌آباد، هوشنگ (۱۳۹۰). تأثیر محیط اینترنت بر بزهکاری و بزه‌دیدگی کودکان و نوجوانان و راهکارهای مقابله با آن، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته حقوق جزا و جرم‌شناسی، قم، دانشکده آموزش‌های الکترونیکی دانشگاه قم.
- اعتمادی، امیر (۱۴۰۰). حقوق کیفری اختصاصی، جرائم مالی، جلد دوم: سرقت، تهران: نشر میزان.
- اعتمادی، امیر (۱۴۰۳). حقوق کیفری اختصاصی، جرائم علیه اموال و مالکیت، تهران: نشر میزان.
- خدائلی، زهرا (۱۳۸۳). جرائم کامپیوتری، چاپ اول، تهران: انتشارات آریان.
- رستمی، هادی (۱۳۹۸). «کلاهبرداری رایانه‌ای؛ تأملی بر ارکان جرم و آثار آن»، نشریه آموزه‌های حقوق کیفری، دوره ۱۶، شماره ۱۸.
- رضوی‌فرد، بهزاد و دیگران (۱۳۹۷). «پیشگیری از بزه‌دیدگی جنسی در شبکه‌های اجتماعی»، مجله حقوقی دادگستری، سال ۸۲، شماره ۱۰۴.
- روحانی مقدم، محمد و دیگران (۱۴۰۰). «فرایند بزه‌دیدگی اطفال در فضای سایبری با تأکید بر عوامل اقتصادی»، فصلنامه مطالعات فقه اقتصادی، سال ۳، شماره ۴.
- عباسی، الهام و دیگران (۱۴۰۱). «تأثیر بازی‌های رایانه‌ای بر رفتار کودکان؛ فراتحلیل پژوهش‌های بازه زمانی ۱۳۸۱-۱۳۹۱»، فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای ارتباطات و رسانه، دوره ۵، شماره ۳.
- علیزاده سامع، سونیا (۱۴۰۲). «تأثیر بازی‌های آنلاین و رایانه‌ای بر بزه‌دیدگی کودکان»، چهارمین کنفرانس ملی پدافند سایبری. غنی‌زاده بافتی، مریم و حسین‌زاده سرشکی، اسماء (۱۴۰۲). «جستاری بر پدیده هزینه‌نگاری و اغفال سایبری کودکان در پرتو آموزه‌های فقه و حقوق ایران»، دو فصلنامه علمی فقه و حقوق خانواده، دوره ۲۸، شماره ۷۸.
- فتاحی مختار (۱۳۹۷). «بررسی عناصر تشکیل دهنده مادی و معنوی مصادیق جرائم رایانه‌ای»، نشریه قانون‌یار، دوره ۲، شماره ۶. فضلی، مهدی (۱۳۸۹). مسئولیت کیفری در فضای سایبری، چاپ اول، تهران: انتشارات خرسندی.
- قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹
- قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲
- منصورآبادی، عباس و دیگران (۱۴۰۰). «پیشگیری از بزه‌دیدگی کودکان در شبکه‌های اجتماعی مجازی با تأکید بر نقش نظارتی شورای عالی فضای مجازی و پلیس فتا»، فصلنامه علمی مطالعات بین‌المللی پلیس، دوره ۱۲، شماره ۴۶.
- میکائیلی، نیلوفر و دیگران (۱۴۰۰). «مدل یابی گرایش دانش‌آموزان به فضای مجازی بر مبنای عوامل، زمینه‌ای و محیطی: ارزیابی پیامدهای روانشناختی آن»، مجله مطالعات روان‌شناختی و تربیتی، دوره ۱۸، شماره ۴۴.
- نجفی‌توانا، علی (۱۳۹۸). نابهنجاری و بزهکاری اطفال و نوجوانان، چاپ اول، تهران: انتشارات میزان.
- وفادار، حسین و دیگران (۱۳۹۸). «بررسی عوامل مؤثر بر جرم‌یابی کلاهبرداری در فضای سایبر»، فصلنامه پژوهش‌های دانش انتظامی، سال ۲۱، شماره ۲.

هرینگ، جاناتان (۱۳۹۹). آسیب‌پذیری، کودکی و قانون، ترجمه: امیر اعتمادی، تهران: نشر میزان.
یاراحمدی، حسین و طالبی، غزاله (۱۴۰۱). «بررسی اخلاقی در شبکه‌های رایانه‌ای و مخابراتی»، نشریه قانون‌یار، دوره ۶، شماره ۲۴.

References

- Açar, K. V (2016). "Sexual Extortion of Children in Cyberspace". *International Journal of Cyber Criminology*, 10.(۲)
- Ateş, E. C, Bostanci, E, & Güzel, M. S (2018, March). Cybercrimes against Children in Turkey. In 2018 6th International Symposium on Digital Forensic and Security (ISDFS) (PP. 1-6). IEEE.
- Jahantighi, F (2023). "Investigating the Effects and Social Harms of Cyberspace on Children". *Journal of Psychosociological Research in Family and Culture*, 1 (1), 18-22.
- Katyal, N. K (2001). "Criminal Law in Cyberspace". *University of Pennsylvania Law Review*, 149 (4), 1003-1114.
- Kol, E, & Topgul, S (2022). Internet Addiction as a Behavioral Addiction: The Effect of Computer Games on Children and Cyber Violence. In *Handbook of Research on Digital Violence and Discrimination Studies* (PP. 352-373). IGI Global.
- Orak, D, Bakırtaş, M, & Önder, U. H (2024). Case Analysis of the Effects of Digital Violence on Children in Turkish Penal Law Perspective. *Journal of Awareness*, 9 (Özel 2), 69-85.
- Pawar, S. C, Mente, R. S, & Chendage, B. D (2021). "Cyber Crime, Cyber Space and Effects of Cyber Crime". *International Journal of Scientific Research in Computer Science, Engineering and Information Technology*, 7 (1), 210-214.
- Şen, S (2018). "Organizational Solution Recommendations to the Problem of Child Pornography on the Internet". *Journal of Learning and Teaching in Digital Age*, 3 (1), 45-56.
- Shukan, A, Abdizhami, A, Ospanova, G, & Abdakimova, D (2019). "Pitanja Kontrole Infomacijske Tehnologije u Republici Turskoj". *Informatologia*, 52 (1-2), 65-73.

In Persian

- Abbasi, Elham et. al (2022), "The Effect of Computer Games on Children's Behavior; A Meta-Analysis of the Researchs from 2002-2012", *Journal of Interdisciplinary Studies in Communication and Media*, Volume 5, No. 3.
- Alizadeh Samee, Sonia (2023), "The Impact of Online and Computer Games on Child Victimization," Fourth National Conference on Cyber Defense.
- Esmialzadeh Khalilabad, Houshang (2011), *The Impact of the Internet Environment on Delinquency and Victimization of Children and Adolescents and Strategies to Combat it*, Master's Thesis in Criminal Law and Criminology, Qom, Faculty of Electronic Education, University of Qom.
- E'temadi, Amir (2024), *Special Criminal Law, Offences against Property and Ownership*, Tehran, Mizan Publishing.
- E'temadi, Amir (2021), *Special Criminal Law, Property Offences*, Volume 2: Theft, Tehran, Mizan Publishing House.
- Fattahi Mokhtar (2018), "A Study of the Physical and Mental Elements of Computer Crime Cases", *Qanunyar Journal*, Volume 2, Number 6.
- Fazli, Mehdi (2010), *Criminal Liability in Cyberspace*, First Edition, Tehran: Khorsandi Publications.
- Ghanizadeh Bafghi, Maryam and Hosseinzadeh Sareshki, Asma (2023), "A Study on the Phenomenon of Pornography and Cyber-Deception of Children in the Light of the Teachings of Jurisprudence and Iranian Law", *Two Quarterly Scientific Journals of Jurisprudence and Family Law*, Volume 28, Number 78.
- Herring, Jonathan (2019), *Vulnerability, Childhood and the Law*, Translated by Amir E'temadi, Tehran,

Mizan Publishing House.

- Islamic Penal Code 2013
- Khodagholi, Zahra (2004), Computer Crimes, First Edition, Tehran: Arian Publications.
- Mansourabadi, Abbas et. al (2021), "Preventing the Child Victimization in Virtual Social Networks; with Emphasis on the Supervisory Role of the Supreme Council for Cyberspace and the FATA Police", Quarterly Journal of International Police Studies, Volume 12, No. 46.
- Mikaili, Nilofar et. al (2021), "Modeling Students' Tendency Towards Virtual Space Based on Contextual and Environmental Factors: Evaluating its Psychological Consequences", Journal of Psychological and Educational Studies, Volume 18, Number 44.
- Najafi-Tawana, Ali (2018), Abnormality and Delinquency of Children and Adolescents, First Edition, Tehran: Mizan Publications.
- Protection of Children and Adolescents Act 2010
- Razavifard, Behzad et. al (2018), "Prevention of Sexual Victimization on Social Networks", Justice Legal Journal, Year 2003, Issue 104.
- Rostami, Hadi (2019), "Computer fraud; a Reflection on the Elements of Crime and its Effects", Journal of Criminal Law Doctrines, Volume 16, No. 18.
- Rouhani-Moghadam, Mohammad et. al (2021), "The Process of the Child Victimization in Cyberspace; with Emphasis on Economic Factors", Quarterly Journal of Economic Jurisprudence Studies, Third Year, Fourth Issue.
- Vafadar, Hossein et. al (2018), "A Study of Factors Affecting the Criminalistics of Fraud in the Cyber Space", Police Science Research Quarterly, Year 21, No. 2.
- Yarahamdi, Hossein and Talebi, Ghazaleh (2022), "A Study of Disruption in Computer and Telecommunication Networks", Qonunyar Magazine, Volume 6, No. 24.